

AUDYT KRAJOBRAZOWY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO

KRAJOBRAZ PRIORYTETOWY

CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU

Nazwa krajobrazu: Żarki

Kod krajobrazu: 24-341.25-027

Położenie administracyjne: Gmina Żarki, Powiat myszkowski

Katowice, Warszawa
2025

Projekt realizowany na zlecenie
Województwa Śląskiego
(Umowa CRU WSL nr 1462/GN/2021)

Wykonawca prac:

Konsorcjum w składzie

Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska
(Lider Konsorcjum)

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Uniwersytet Śląski w Katowicach
(Partner Konsorcjum)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
(Partner Konsorcjum)

Akademia Śląska (dawniej Wyższa Szkoła Techniczna)
w Katowicach
(Partner Konsorcjum)

Kierownik naukowy Audytu:

dr hab. Urszula Myga-Piątek, prof. UŚ – Uniwersytet Śląski w Katowicach

fot. okładka:

Krajobraz Żarek, jako przykład miejscowości z zachowanym układem historycznym, z charakterystycznym układem stodół (fot. Jakub Botwina)

1 METRYCZKA OGÓLNA KRAJOBRAZU

Nazwa Krajobrazu	Żarki
ID	788
Kod krajobrazu	24-341.25-027
Typ, podtyp krajobrazu	9a - Miejscowości z zachowanym układem historycznym
Typ rzeźby terenu*	D - Krajobrazy wzgórzowe
Kod mezoregionu*	341.25
Nazwa mezoregionu*	Obniżenie Górnej Warty
Typ krajobrazu naturalnego*	Wyżyn i niskich gór
Nazwa krajobrazu naturalnego*	Węglanowe i gipsowe - erozyjne: zwartych masywów ze skałkami
Kod podokręgu geobotanicznego*	C.4.1.a
Nazwa podokręgu geobotanicznego*	Ogrodzeniecko-Mstowski
Typ krajobrazu roślinności potencjalnej*	16
Nazwa krajobrazu roślinności potencjalnej*	Grąd subkontynentalny, odmiana małopolska, forma wyżynna, seria uboga
Kod regionu historyczno-kulturowego*	II.A.27; II.A.25
Nazwa regionu historyczno-kulturowego*	Ziemia Nidziańska i Pinczowska; Jura Krakowsko-Częstochowska – część środkowa
Położenie administracyjne	Gmina Żarki, Powiat myszkowski
Powierzchnia (ha)	337,76

*podano dla jednostki dominującej

2 CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU

Krajobraz priorytetowy - miejscowości z zachowanym układem historycznym, obejmujący założenie urbanistyczne miasteczka Żarki. Miejscowość o założeniach średniowiecznych o bardzo dobrze zachowanym układzie przestrzennym z ciągami zabudowy; krajobraz o zróżnicowanej strukturze użytkowania.

Krajobraz wskazany jako priorytetowy w wyniku:

- zastosowania algorytmu w zakresie kryterium unikatowości ze względu na zachowany w bardzo dobrej kondycji – odrestaurowany młyn zbożowy wpisany do rejestru zabytków oraz wyrobiska poeksploatacyjne;
- zastosowania algorytmu w zakresie kryterium ważności ze względu na kwalifikujące wskaźniki cech unikatowych (jw.) oraz zachowanie tradycji;
- oceny eksperckiej z kryterium ważności ze względu na wyjątkowo duże nasycenie niepowtarzalnymi obiektami kulturowymi, w tym obiektami architektury sakralnej, architektury związanej z gospodarką folwarczną oraz zabytkami kultury i tradycji judaistycznej; wyraźnie ukształtowana i zachowana kompozycja przestrzenna układu małomiasteczkowego; zadowalający stan techniczny widocznych

elementów historycznej zabudowy; niezaburzony małomiasteczkowy charakter współczesnej zabudowy mieszkaniowej; zachowane tradycyjne funkcje targowe.

3 WALORY KRAJOBRAZOWE

Walory przyrodnicze

Do najcenniejszych walorów przyrodniczych należą elementy hydrograficzne: źródła krasowe i źródłowe odcinki potoków w tym: Leśniówka, Czarna Struga (Czarka) i Potok spod Brzozy (nazwa na mapie: Dopływ spod Żarek) i przepływowy staw o wysokich walorach biocenotycznych, a także pojedyncze formy rzeźby krasowej (ostaniec, krawędzie erozyjne). Walory przyrodnicze krajobrazu wzbogaca przyklasztorny park w Leśniowie będący przykładem harmonijnie skomponowanej zieleni i form małej architektury sakralnej. Około 80% jednostki położone jest w obrębie Parku Krajobrazowego „Orlich Gniazd”. Jednostka należy do korytarzy ekologicznych o charakterze węzłowym.

Walory kulturowe

Najcenniejsze walory kulturowe krajobrazu skoncentrowane są wokół Rynku w kształcie trapezu o wyraźnie wyodrębnionej strefie placu przedkościelnego. Strefę sacrum (przedkościelną) od pozostałej części Rynku oddziela symbolicznie figura maryjna. Dobrze zachowany ciąg tradycyjnej zabudowy domów jednopiętrowych wzdłuż Rynku i połączonych parterowych domów wzdłuż ulic: Marszałka Piłsudskiego i Leśniowskiej. Miasteczko wyróżnia się wyjątkowym zbiorem, zachowanym w bardzo dobrym stanie, zespołu zabytkowych 32 kamiennych stodół (przynależnych do mieszkańców Żarek) zlokalizowanych na powierzchni około 1,5 ha - obecnie o funkcjach handlowych; a także wieloma obiektami kultury żydowskiej – synagoga i duży cmentarz. W części wschodniej krajobrazu bardzo dobrze zachowany XVI wieczny zespół klasztorno- parkowy w Żarkach Leśniowie – będący ważnym ośrodkiem pielgrzymkowym na trasie z Krakowa oraz ze Śląska na Jasną Górę. Zespół jest złożony z gotycko-renesansowej zabudowy z późno-barokowym klasztorem i współczesnymi - umiejscowionymi w parku 15. kaplicami różańcowymi. W krajobrazie stwierdza się tradycję niematerialną, w tym: żywą tradycję targową (ranga regionalna), „Kupiecki Sąd” (w soboty w każdy długi weekend: majowy, czerwcowy, sierpniowy oraz w sobotę poprzedzającą Niedzielę Palmową); muzykę kapeli ludowej, wypiek chleba tatarczucha, tradycyjną kuchnię żydowską, regionalne wyroby i pamiątki. Zachowanie zabytki judaistyczne w dobrej kondycji są odpowiednio wyeksponowanie, oznakowanie i dostępne. Przez obszar przebiega kulturowy Szlak Jana Pawła II.

Fizjonomia krajobrazu

Najbardziej widocznym elementem ukształtowania terenu jest przyległa do jednostki kuesta górnojurajska podkreślona przebiegiem drogi wojewódzkiej 792 (już w jednostce 6b), jednak stanowiąca ważny liniowy wyróżnik fizjonomiczny krajobrazu i zapewniająca powiązania widokowe krajobrazu małomiasteczkowego Żarek. Istotną dominantę w panoramie miasteczka stanowi kościół Świętych Apostołów Szymona i Judy Tadeusza wraz z osiami widokowymi wzdłuż ul. Częstochowskiej, Kościelnej, Moniuszki, Myszkowskiej i Kościuszki. Ważnym punktem orientacyjnym jest Góra Parchowatka – punkt oraz ciąg widokowy wraz z przedpołem widokowym, położony poza obszarem priorytetowym, zapewniający ekspozycję czynną na panoramę miasteczka - z widoczną wieżą kościoła i drugą istotną dominantą - Sanktuarium w Leśniowie. Cenne walory fizjonomiczne prezentuje kameralne wnętrza krajobrazowe z cmentarzem żydowskim. Przez obszar przebiega żółty turystyczny Szlak Żarecki.

4 DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

ZDJĘCIE NR 1

Zespół stodół w Żarkach. Widok od strony rynku. Unikalna forma zabudowań (fot. Anna Żemła-Siesicka)

ZDJĘCIE NR 2

Stary Rynek i kościół św. Apostołów Szymona i Judy Tadeusza w Żarkach. Zachowany historyczny układ zabudowy (fot. Anna Żemła-Siesicka)

ZDJĘCIE NR 3

Park z Sanktuarium Matki Bożej Leśniowskiej Patronki Rodzin. Utrzymane założenie parkowe (fot. Anna Żemła-Siesicka)

ZDJĘCIE NR 4

Cmentarz Żydowski w Żarkach przy ul. Polnej w otoczeniu zbiorowisk leśnych z zachowanymi około 900 nagrobkami. Stanowi majestatyczne i symboliczne wnętrze krajobrazowe (fot. Anna Żemła-Siesicka)

ZDJĘCIE NR 5

Rozlewająca się na krajobrazy sąsiadujące zabudowa Żarek (fot. Jakub Botwina)

5 DOKUMENTACJA KARTOGRAFICZNA

POŁOŻENIE KRAJOBRAZU PRIORYTETOWEGO

